

sa svime što na nju spada vjerska vrednota, te će i teolozi rado pročitati stručni, s oduševljenjem napisani članak, a i sa zadovoljstvom primiti na znanje tvrdnju: "U čuvanju, obogaćivanju i razvoju hrvatskog jezika veliku ulogu ima i Katolička crkva u Hrvata tijekom svoje tisućljetne povijesti što bjelodano pokazuju i dokazuju mnogi pojedinci (svećenici, redovničke zajednice) te brojna djela za potrebe Crkve i hrvatskog naroda napisana na hrvatskom jeziku" (693). Iako je članak vrlo dug, s mnogo imena i naslova te bez razdiobe i podnaslova, svatko može iz njega uvidjeti kako je hod našega jezika bio mukotrpan ali i slavan.

O slavljenu je zapisano: "Uvijek se zanima za nova pitanja suvremenog čovjeka, reflektira o njima i pokušava im dati svoju osobnu misao kao teolog i svećenik" (XVII). Nešto slično bi se moglo reći i o suradnicima ovoga Zbornika, a patru Brajičiću želimo da doživi izdavanje komentara svih koncilskih dokumenata, kojima je inicijator i glavni pisac, i osobito da što prije izađe najpotrebniji svezak uz pastoralnu Konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu.

Martin Kirigin

O NARAVI I ZADAĆI TEOLOGIJE

J. Card. Ratzinger, *Wesen und Auftrag der Theologie. Versuche zu ihrer Ortsbestimmung im Disput der Gegenwart*, Johannes Verlag, Einsiedeln 1993, 116 str.

Saborske naznake za obnovu teologije pokrenule su u zadnja tri desetljeća široku raspravu ne samo na razini pojedinih teoloških traktata, već i o samoj naravi teologije, njezinim pretpostavkama, metodi i putevima razvoja. U razradbi saborskih perspektiva i ocrtavanju modela teologije, koji bi bio primjeren poslanju i zadaći Crkve u ovom vremenu, zapaženu ulogu ima kardinal J. Ratzinger. Njegova promišljanja pojavila su se 1993. u knjizi, u izdanju nakladne kuće Johannes iz Einsiedeln, pod naslovom *Narav i zadaća teologije*. Knjiga sadrži šest radova što su podijeljeni u tri poglavlja, od kojih, kako kazuje bilješka na kraju knjige, jedan dijelom, a jedan u cijelosti nisu do sada objavljeni.

U *prvom poglavlju*, naslovljenu *Pretpostavke i osnove teološkog rada*, autor najprije raspravlja o odnosu filozofije i teologije. Polazi od jedinstva filozofije i teologije u ranom kršćanstvu, kada je filozofija dala vjeri prvu očiglednost. Filozofija kao traženje smisla pred smrću prikazuje se kao pitanje o samom Kristu koji pobjeđuje smrt i tako mijenja život. Kršćanski filozof nosi u ruci evanđelje, poznaje tajnu smrti. Za Justina, prava je zadaća filozofa pitanje o Bogu, a držanje istinskog filozofa život po logosu. Skolastika poslije odvaja područje filozofije od područja teologije razlikujući ih kao red naravnog i nadnaravnog. Tijekom povijesti ovo odvajanje postaje sve više suprotnošću. I od filozofije i od teologije dolaze osporavanja glede mogućnosti stupanja u metodički odnos jedne prema drugoj. Filo-

zofija, koja je po svojoj naravi pitanje, ne smije znati što kao datost iz vjere ulazi u mišljenje. Međutim, pita se Ratzinger, nisu li odgovori o posljednjim stvarima po svojoj naravi uvijek otvoreni neizrečenom i neizrecivom, i ne daju li takvi odgovori pitanjima pravu dubinu i dramatiku? S druge strane, protivljenje filozofiji kao kvariteljici teologije susreće se već kod Tertulijana, potom u srednjem vijeku, te kod reformatora, što i u našem stoljeću dolazi do izražaja u teologiji K. Bartha. Iako naglašavaju da vjera, oslonjena na Božju riječ, živi od paradoksa, ni Luther ni Barth nisu mogli zanemariti filozofsko razmišljanje. Oni odbacuju metafiziku, dok su istodobno za povijesno filozofski nacrt vrata širom otvorena. Filozofski razvoj nakon Kanta snažno je utjecao na teološke opcije. Stvaranje suprotnosti promijenilo je i filozofiju i teologiju. Danas im je, čini se, jedino zajedničko protivljenje metafizici. Ističući da vjera kao paradoks ne može tumačiti svijet, te da se pitanje metafizike ne može izdvojiti iz filozofskog pitanja, autor ocrtava pokušaj novog odnosa. I filozofija i teologija trebaju ontološku dimenziju razmišljanja. Povezanost filozofije i vjere Ratzinger vidi najprije u čovjekovu iskonskom pitanju što ga postavlja smrt, a zatim u ontološkoj tvrdnji o postojanju Boga i njegovoj moći nad cijelom stvarnošću. Ovaj dijalog s datostima vjere razlikovat će se kao filozofski odnosno kao teološki dijalog, ali se oba moraju odnositi jedan na drugoga. Radi se o razumijevanju stvarnosti. Treba li svijet shvatiti polazeći od stvoriteljskog intelekta ili iz kombinacije vjerojatnosti unutar besmisla, ova je alternativa i danas određujuće pitanje za naše razumijevanje stvarnosti. Polazeći od pitanja o Bogu, vjera se mora uključiti u filozofsku raspravu. Filozofija se treba izložiti zahtjevu vjere.

Kod pitanja, je li opravdano metodama filozofskog razmišljanja pokušati shvatiti biblijsku poruku, Ratzinger podsjeća na odgovor sv. Bonaventure, koji kaže, pozivajući se na 1 Pt 3,13, da vjera, iz ljubavi prema onom kome je dala pristanak, traži razumijevanje. Bonaventura ukazuje na povezanost istine i ljubavi, što je važno za teologiju i filozofiju.

Autor se na kraju ponovno vraća na ideju ranih otaca o kršćanstvu kao pravoj filozofiji. U to vrijeme filozofija je gnosticima značila premalo. Gnoza je tražila jasno znanje, što je moć kojom se može ovladati svijetom s ove i s one strane smrti. Gnoza postaje negacijom filozofije, dok vjera brani filozofiju. Danas imamo sličnu situaciju. Želi se gnozu, dokazivo znanje. Nakon gubitka sigurnosti raste broj mudrih što žele ponuditi pravu spoznaju. I filozofija želi biti egzaktna, a to plaća cijenom svoje veličine, jer ne može više postavljati vlastita pitanja. Danas i filozofi i teolozi trebaju dati odgovor na velika pitanja života.

Drugi prilog ovog poglavlja govori o naravi akademskog i njegovoj slobodi. U društvu, prožetu pozivom na slobodu, važna je borba za slobodu duha, koji slijedi samo vlastita pravila i nije podložan nikakvu normiranju izvana. Riječ akademsko dolazi do izražaja posebice kad se govori o slobodi. Autor pokušava u mnogostrukosti izričaja naći za-

jednički temelj i opisati bitne vlastitosti naravi akademskog što treba vrijediti u svim povijesnim promjenama. Svoju raščlambu Ratzinger počinje od dijaloga. Platon je zamislio akademiju kao mjesto dijaloga. On se ostvaruje tek gdje je ne samo riječ, već i slušanje, i gdje se u slušanju ostvaruje susret, u susretu odnos i u odnosu razumijevanje i promjena postojanja. U dijalogu se ne povećava samo množina znalog, već je dotaknuto samo *biti čovjek*. Autor podsjeća na riječ Augustina, prema kojem se u prijateljskom zajedništvu moglo čuti drugog, jer su svi slušali nutarnjeg učitelja, istinu. Ljudi se mogu razumjeti jer komuniciraju u toj istini. Oni se to više susreću što više dodiruju istinu kao ono što ih ujedinjuje.

Naravi akademskog i njegovu naporu oko razumijevanja od početka pripada sloboda. Ona znači mogućnost pitati i reći što je vrijedno reći u borbi za istinu. Pitanje o slobodi neodjeljivo je povezano s pitanjem o istini. Kad je podložna bilo kojoj moći, istina nema vrijednosti. Sloboda sve moći činiti robovska je sloboda, što doseže vrhunac razvojem modernog duha. Ekološka vika protiv čovjeka kao razaratelja nije nikakav spas dok se ne uključi pitanje o istini. Sloboda djelovanja i sloboda istine postala je zapravo alternativa ovog trenutka. Samo sloboda istine je istinita sloboda.

Akademaska sloboda je sloboda za istinu. Narav istinski akademskog jasno je izrazio R. Guardini u vrijeme nacionalsocijalizma (kada se pokazala razornost sprege razuma, stroja i politike), rekavši o sveučilištu: "Ako sveučilište ima jedan duhovni smisao, onda je taj, da bude mjesto gdje će se pitati za istinu, za čistu istinu - ne radi jednog cilja, već radi nje same; stoga, jer je istina." Istu je misao, u kontekstu današnjih briga, formulirao H. Dietzfelbinger, ukazujući na pomicanje pitanja o istini na pitanje o vrijednostima. Autor navodi i riječi C. F. von Weizsäckera: "Tvrdim da će uspjeti na duže vrijeme društvo usmjereno ne prema sreći, već prema istini." U kontekstu Guardinijeve misli to znači da se najveća obrana čovjeka događa gdje se drži pravo do istine radi nje same. Jer, istinitost čovjeka dio je istinitosti svijeta i kad čovjek postaje istinit, postaje dobar i svijet postaje dobar ondje gdje je on.

Danas se zanimamo za konkretno. Ipak treba ozbiljno uzeti: istina sama od sebe vrijedi ako u sebi ima dostojanstvo. Kad se o naravi istine posve razmisli, tada se dolazi do pojma Boga. Poštivanje istine nije odvojivo od štovanja Boga. Ratzinger podsjeća da je Platon osnovao akademiju u prigradskoj četvrti hramova. Kad se poblize pogleda, otkriva se duboka povezanost. Platonova je akademija bila kulturna udruga u kojoj je čašćenje muza bilo sastavni dio života. Slobode za istinu i slobode istine ne može biti bez priznavanja i čašćenja božanskog. Sloboda teorije ne može se braniti, stavlja se u zaštitu bogova. Sloboda od koristi, od moći, nalazi svoje najdublje jamstvo u slobodi koju Bog ima i daje nasuprot svijetu. Prosvječavanje u shvaćanju poj-

ma slobode pripada danas odlučujućim zadaćama, ako želimo nešto učiniti za spas čovjeka i svijeta.

U prvom prilogu *drugog poglavlja*, naslovljena *Narav i oblik teologije*, autor se bavi duhovnim temeljem i crkvenošću teologije. Zbog izazova, što se susreću u svakom vremenu, potrebno je uvijek iznova promišljati pitanje o nutarnjoj povezanosti teologije i Crkve. Ovo su pitanje na svoj način promišljali R. Guardini nakon kraha klasično-liberalnog modela teologije, E. Peterson u raspravi s Harnackom i K. Barthom, H. Schlier odbacujući, u vrijeme nacizma, liberalnu prilagodbu za službu totalitarizmu. Schlier je shvatio da teologija treba Crkvu, jer je briga za Božju riječ povjerena samo Crkvi. Očitost povezanosti teologije i Crkve nije danas jasna jer katolički teolozi doživljavaju učiteljstvo kao instancu stranu znanosti. Ratzinger obrađuje samo neke vidove ove teme. Gal 2,20 služi mu kao polazište što vodi k temelju. Označava specifično kršćansko i ujedno osobno iskustvo. Biti kršćanin počiva na obraćenju. U pavlovskom smislu obraćenje je promjena subjekta. Osobno ja prestaje biti autonomno i ulazi u novi subjekt, Krista. Gal 3,28 ne izražava privatno mistično iskustvo već narav krštenja.

Teologija pretpostavlja vjeru, teologiji pripada mišljenje. Vjera je nama poklonjen novi početak u promišljanju što dolazi iz susreta s Riječi koja nam uvijek prethodi. U vjeri se radi o istini našega postojanja. Ona ne uklanja čovjekove granice, već u tim granicama izražava istinu. Racionalnost pripada biti kršćanstva. Bez vjere nema teologije, čista racionalnost nije dostatna za izradbu kršćanske teologije.

Vjera traži obraćenje, a ono je čin poslušnosti Kristu. obraćenje ne vodi u privatni odnos s Isusom, već u *Mi* Crkve. Jezgru obraćenja Guardini je prikazao polazeći od Mt 10,39. Nema slobodno dostupnog Boga. Nasuprot zahtjevu autonomnog traženja Boga stoji On, Nepoznati. Samo konkretni Bog može biti drugačiji od nove projekcije sebe. U nasljedovanju Krista je put gubljenja sebe što vodi k cilju. Poslušnost Crkvi konkretnost je naše poslušnosti. Crkva je novi subjekt u kojem se dodiruju prošlost i sadašnjost, ona je naša istovremenost s Kristom. Za teologiju Crkva nije instanca strana znanosti, već temelj postojanja i uvjet mogućnosti. Važan je stoga navještaj vjere od strane učiteljstva i za teologe. Navještaj je mjerilo teologije.

Pluralizam kao pitanje Crkvi i teologiji tema je *drugog priloga* u ovom poglavlju. Pojam pluralizam, što ga je osobito H. Laski početkom XX. st. izradio u Engleskoj za društveno područje, morao je kao posljedica ideje jednog dana postati pitanjem i za Crkvu. Nakon zlorabe autoriteta u totalitarnim sustavima, kada se u Srednjoj Europi počinje baviti tim pitanjem, i Crkve, društveno gledano, postaju jedna vrsta udruga koje su potvrđivale i razvijale svoju autonomiju nasuprot državi. Istodobno uz traženje pluralizma u suvremenom svijetu odvija se i pokret k uniformnosti, što znači ujedinjavanje od izvan prema unutra. Unificiranje tehničke civilizacije vodilo je k fragmentariziranju

filozofske svijesti i razrješenju njezina sadržaja, tj. pitanja o istini. Sada istina nije mjera, već proizvod čovjeka. Kriza filozofije i kriza sveučilišta kao nositelja pitanja o istini ukazuje na civilizacijsku krizu sadašnjosti.

Problem teologije osvjetljava Guardini. Podlažući se metodičkom kanonu sveučilišta, ona je svedena na povijesnu teologiju. Međutim, preusmjerenje ideje istine na praksu pokazalo se kao šansa za praktičnu teologiju. Teolozi su najednom postali najjači nositelji neomarksiističkog pokreta. Koncept teologije, u kojoj je nastupila praksa nasljeđivanja istine, ne vidi nikakva pluralizma.

Zajednica vjernika ne nalazi svoje jedinstvo u društvenoj praksi. U sučeljavanju Crkve, politike i društva pluralizam je za kršćanstvo konstitutivan. Postoji li prostor za mnoštvo u Crkvi? Ovo je pitanje već postavljeno u prvoj Crkvi, koja nije govorila o pluralizmu već o 'symphonia' da izrazi svoju predodžbu o sintezi između jedinstva i mnoštva unutar crkvenog zajedništva. Pojam simfonija služi ocima da izraze jedinstvo Starog i Novog zavjeta, jedinstvo kršćana među sobom, jedinstvo Boga, čovjeka i svijeta, te jedinstvo čovjeka sa samim sobom. Ratzinger donosi nekoliko naznaka za problem odnosa opće i mjesne Crkve te odnosa teologije i teologija. Odnos opće i mjesne Crkve izražava euharistijska ekleziologija. Crkva služi sadržaju kojem su jezgra ispovijest vjere, saborske odluke i dogme. Danas je i jezgra uvučena u diskusiju. Dogmu se formalno ne osporava, ali se ukazuje na uvjetovanost ljudskog govora. Crkva mora imati svoj glas, razlikovati pravu vjeru od lažne. Teologija je tumačenje vjere i to mora ostati. Jedinstvo počiva u vjeri, područje mnoštva je teologija. Teološki pluralizam je ondje gdje uspije mnogolikost povijesnih pojavnosti vjere dovesti u odnos s jedinstvom. Pluralizam ne nastaje time što ga se želi, nego da svatko sa svojim silama i u svom vremenu ništa drugo ne želi nego doseći istinu. Htjeti istinu zahtijeva veliki uvid što je dan u vjeri Crkve.

Treće poglavlje donosi dva priloga koji se bave više konkretnim pitanjima. Prvi predstavlja *Naputak Kongregacije za nauk vjere o crkvenom pozivu teologa*. U posaborskoj klimi, kad su teolozi postali zanimljivi sredstvima priopćavanja, Naputak pokušava iz nutarnje logike razumjeti odnos teologa prema učiteljstvu te tako doprinijeti dijalogu između teologije i učiteljstva. Instrukcija stavlja temu teologije u veliki obzor pitanja o čovjekovoj sposobnosti za istinu i njegovoj pravoj slobodi. Riječ Božja, što prethodi teološkom istraživanju, mjerilo je teologije i treba vlastiti organ - učiteljstvo. Nadređenost vjere, što učiteljstvu daje auktoritet, ne gasi vlastitost teološkog istraživanja, nego mu daje čvrsto tlo.

U *drugom dijelu* ovog rada autor se bavi, iako ne iscrpno, reakcijama njemačkih i latinskoameričkih teologa na Instrukciju. Ukazuje na tri kruga problema. Prvi je problem auktoriteta. Upitno je, da se izjave učiteljstva s prerogativom nezabludivosti usvajaju, a da bi kod svih drugih prosudbi odluka ovisila o težini argumenata. Važniji

od pojma nezabludivosti, podvlači autor, je pojam *auctoritas*, što je u našoj misli skoro nestao. U stvarnosti ne može nigdje nedostajati jer prikazuje temeljnu pretpostavku zajedničkog života. U dokumentu Kongregacije jasno je pokazano da *auctoritas* poznaje veoma različite stupnjeve. Drugi krug problema predstavlja odnos učiteljstva, sveučilišta i sredstava priopćavanja. Radi se o problemu kako teologija treba uopće odrediti svoje znanstveno, a time i svoje institucionalno mjesto. Instrukcija ne prihvaća pozivanje na sredstva priopćavanja kao put dijaloga između učiteljstva i teologije. Ratzinger osporava podjelu na dvije tradicijske linije, prema kojima bi, u tekstu latinsko-američkih teologa, proročka bila protiv biskupske tradicije, te poziva na preispitivanje pojmova, osobito pojma proročko. Razlikovanje duhova trajan je zadatak. Može se naučiti u dubljem nutarnjem jedinstvu s Kristom, uvijek iznova u življenoj poslušnosti Božjoj riječi i u nutarnjoj ukorijenjenosti u živu Crkvu svih vremena i mjesta.

Drugi prilog u ovom poglavlju intervent je autora na susretu njemačkih biskupa s kurijalnim vlastima u jesen 1989. u Rimu. Tekst uvodi u dijalog o izobrazbi svećenika u Njemačkoj. Ratzinger je pokušao ocrtati situaciju i skicirati bitne probleme. Kao rezultat razvoja započetoga 60-tih godina, problemi se odnose na pojavu novih teoloških fakulteta, povećanje broja profesora na postojećim fakultetima, specijaliziranje koje gubi iz vida jedinstvo teologije, važnost disciplina praktične teologije što se oslanjaju na humanističke znanosti, nove studente među kojima dominira laički element, te otkrivanje publicističke i političke moći teologije. Svjestan da za probleme ne postoje gotova rješenja, Ratzinger traži nova usmjerenja te ističe da treba strože opisati zahtjeve akademske i crkvene naravi, kod poziva više paziti na sposobnost poučavanja teologije iz njezine nutarnje cjelovitosti. U specijalizaciji valja nastojati da se teologiju gleda kao jedinstvo i cjelinu. Treba također preispitati potrebe za pastoralnim suradnicima jer dolazi vrijeme kada će broj studenata biti veći od potreba Crkve. Bogoslovlje trebaju biti mjesta duhovnog upućivanja i produbljenja teološke nastave.

Ovi radovi, kako sam autor napominje u uvodu (str. 8), ne predstavljaju sustavni traktat o teologiji, nego kao pojedini prilozima posmažu protumačiti narav teološkog rada u današnjim uvjetima. Iako posaborska rasprava o naravi teologije i putevima razvoja nije imala većeg odjeka kod nas, korisno je čitati ovu knjigu kardinala Ratzingera, da bi se, dok se govori o mjestu i ulozi Crkve u novim društvenim okolnostima, razmišljalo i o ovoj tematici.

Anto Šarić